
УДК 347.45

Ю. І. ЧАЛИЙ,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
факультету права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ВИХОВАННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ОСВІТНЬОЇ ПОСЛУГИ

Аргументовано можливість оцінки відносин з виховання як предмета цивільно-правового регулювання. Оспорено панівну в юридичній науці позицію щодо віднесення виховання винятково до предмета сімейного права, а також до предмета особливої комплексної галузі права – освітнього права. Визначено відповідність виховних відносин ознакам предмета та методу цивільного права. Поряд із навчанням виховання є елементом освітньої послуги, що надається у відповідному договірному зобов'язанні за участі навчальних закладів та учнів, студентів, слухачів чи інших осіб. Вказано на необхідність подальших наукових розвідок стосовно встановлення критеріїв, у відповідно до яких зміст та методи виховання не будуть суперечити засадничим положенням цивільного права.

Ключові слова: *освітня послуга, відносини з виховання, зобов'язання з надання освітніх послуг, договір про надання освітніх послуг.*

Chaliy, Y.I. (2015), "Education as an element of educational services" ["Vykhovannia yak element osvitnoi posluhy"], *Pravo i Bezpeka*, No. 3, pp. 129–132.

Постановка проблеми. Освітні відносини через їх надзвичайну значущість для суспільства привертають до себе увагу з боку представників різних наук. Не залишилися осторонь і правники. Юридична наука збагачена достатньо великою кількістю досліджень, предметом яких стали освітні відносини. Однак, в юриспруденції ще не вироблено необхідної кількості наукових констант, щоб впорядкувати освітні відносини на підґрунті певних сталих засадничих положень. Спори продовжуються як навколо галузевої приналежності норм, що регулюють освітні відносини, так і щодо структурної оцінки цих відносин. Одним із проблемних моментів слід назвати розбіжності щодо кваліфікації відносин з виховання, які є складовою освітньої послуги. На думку В. М. Сирих, В. І. Шкатулли та О. В. Южаквої, змістова характеристика виховання та методи досягнення виховних результатів, що використовуються навчальними закладами, можуть слугувати аргументом на користь визнання освітнього права самостійною комплексною галуззю права, яка відрізняється від цивільного права. Принциповими відмінностями, вважають дослідники, є те, що: 1) у позитивному результаті виховання зацікавлене, перш за все, суспільство, а це є проявом публічного інтересу; 2) виховна робота навчальних закладів має ознаки авторитарності, в тому числі щодо підкорення суб'єктів навчання правилам внутрішнього розпорядку [1, с. 44–51; 2, с. 1–45; 3, с. 105–106]. З такою аргументацією, на наш погляд, повністю погодитися не можна, оскільки в ній наявні певні перебільшення, про які говориметься нижче.

Стан дослідження. На превеликий жаль, означеній проблемі українськими цивілістами не приділяється належна увага, що вказує на відсутність відповідного диспутивного матеріалу, який дозволив би окреслити напрямки її вирішення. Дослідницькі роботи щодо проблем правового регулювання освітніх відносин є різновекторними як за науковою спеціалізацією, так і за тематикою [4–8].

Виходячи зі сказаного, **метою** цієї статті є визначення ознак виховання, яке здійснюється в обсязі надання навчальними закладами освітніх послуг. Розгляд виховання крізь форму договірної зобов'язання вказуватиме на цивільно-правову природу цих відносин.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на достатньо широке використання в норматив-

них положеннях терміна «виховання» або похідних від нього словосполучень, у законодавстві відсутнє змістовне його розкриття. Звернення до тлумачних словників дозволяє встановити два аспекти розуміння виховання: а) виховання як процес; б) виховання як результат. Виховання як дія (процес) – це систематичний та цілеспрямований вплив на людину з метою її культурного розвитку, формування моральних та світоглядних орієнтирів поведінки. Відповідно в результативному значенні виховання розуміється як сукупність особистісних соціальних ознак людини, що вказують на рівень її культури, моральних та світоглядних якостей [9; 10].

З огляду на те, що людина піддається виховному впливу через функціонування такого інституту, як сім'я, відносини з виховання традиційно кваліфікуються сімейно-правовими. Особисті немайнові відносини з виховання дітей у сім'ї мають специфічні ознаки, які, поміж іншої аргументації, використовувалися свого часу для обґрунтування прийняття в Україні поряд із новим Цивільним кодексом також і Сімейного кодексу.

Серед цих ознак вказується, що: сімейно-виховні відносини виникають із своєрідних юридичних фактів (походження одних осіб (дітей) від інших (батьків), усиновлення, прийняття під опіку тощо); виховання дітей є не тільки правом, а одночасно і юридичним обов'язком батьків чи інших осіб; виховання дітей не позбавлене авторитарних методів впливу (батьківської влади); такі відносини є достатньо тривалими та не можуть бути, за загальним правилом, припинені за волею їх учасників. Все це, на думку прихильників виокремленого нормативного впорядкування сімейних відносин (сімейних відносин у широкому значенні), є підставою для виведення означених відносин за межі предмета цивільно-правового регулювання.

Що стосується освітньо-виховних відносин, то вони, як вже зазначалося, сприймаються правниками переважно як публічні відносини, що регулюються імперативними нормами на засадах владної підкореності одних (вихованців, учнів, студентів) іншим (педагогічним працівникам, навчальному закладу в цілому).

За нашим переконанням, виховні відносини за участі навчальних закладів та учнів, студентів, слухачів чи інших осіб, на яких здійснюється виховний вплив, є предметом цивільно-правового регулювання. Виховання є складовою

освітньої послуги, що надається навчальними закладами.

Будь-які освітні відносини за участі тих чи інших навчальних закладів мають договірну форму, точніше, їх слід кваліфікувати як договірні зобов'язання. Незалежно від того, надається освіта за власні кошти замовників чи за рахунок загальнодержавного бюджету, бюджетів територіальних громад, такі відносини мають форму договірних зобов'язань. Змістовно відносини з надання освіти «за контрактом» чи, навпаки, «за бюджетом» є нерозрізненними, тому не можуть мати різну правову форму свого впорядкування. На цю обставину зверталася увага й іншими вченими [11, с. 148–149; 12, с. 59–62]. Виходячи з цього, необхідно робити висновки і про методи впливу на такі відносини.

Будь-які договірні відносини, включаючи відносини з надання освітніх послуг, вибудовуються на методології приватного права: їх суб'єкти є юридично рівними та незалежними у майновому значенні, вільно волевиявляються щодо обрання контрагента за договором, мають диспозитивну свободу стосовно формулювання умов договору тощо. Та обставина, що перебування суб'єктів навчання у навчальному закладі пов'язане з їх підпорядкуванням правилам внутрішнього розпорядку, не спростовує тезу про юридичну рівність цих учасників освітніх відносин як сторін договору. Специфіка надання освітніх послуг викликає необхідність організації поведінки суб'єктів, оскільки такі послуги надаються не персонально, а шляхом функціонування груп, класів, лекційних потоків тощо. При впорядкуванні цього процесу без встановлення дисциплінарних вимог не обійтися. До речі, прищеплення уміння діяти згуртовано для досягнення певної мети також містить у собі виховний елемент. Тож відносини з надання освітніх послуг є предметом цивільного права, але порядок надання цих послуг тісно пов'язаний з проявом дисциплінарного впливу. Існування двох цих правових форм – цивільно- та дисциплінарно-правової – не перетворює подібні правові відносини на комплексні, а самі норми, що їх регулюють, не стають «особливою комплексною галуззю права». У цьому випадку слід бачити узгоджену дію приватно-правових та відповідних публічно-правових норм, які не втрачають свою належність до відомих галузей права.

Безумовно, виховання і як процес, і як результат не є основною метою вступу сторін у договірні відносини з надання освітніх послуг.

Принаймі, сказане стосується професійної освіти, яка переслідує мету формування у суб'єктів навчального впливу, перш за все, компетенцій, необхідних для майбутньої професійної діяльності. Програми дошкільної та шкільної освіти передбачають більший вміст виховних заходів. Відрізняється і зміст виховання дошкільнят, школярів та юнаків, які вже здобувають вищу освіту.

Отже, відносини з виховання, що виникають за участі навчальних закладів та осіб, які навчаються в цих закладах, реалізуються в межах договірного зобов'язання з надання освітньої послуги. Цікаво відзначити, що виховна дія має немайновий характер та спрямовується на формування у суб'єкта навчально-виховного впливу особистих немайнових благ, але опосередковується правовою формою послуги, яка розцінюється з цивілістичних позицій різновидом майнових правовідносин.

Підводячи підсумки, відзначимо, що виховання як вид соціальних відносин є предметом регулювання норм не тільки сімейного, й цивільного права. Наявність дисциплінарного впливу не перетворює такі відносини на комплексні та не формує підґрунтя для виникнення нового галузевого утворення – освітнього права як самостійної комплексної галузі права. У цьому випадку йдеться про взаємну дію різногалузевих правових норм стосовно одних і тих же суб'єктів. Тому різними будуть і правовідносини, хоча й за участі одних і тих же суб'єктів.

Визначаючи **напрямки подальших наукових розвідок**, слід вказати на проблему встановлення балансу між публічним та приватним інтересами стосовно визначення змісту та методів виховання. Зміст виховання, тобто вплив на особу з метою формування в неї моральних та світоглядних якостей певного спрямування (у яких зацікавлене суспільство), може конфліктувати з власними уподобаннями особи у цій сфері. Тому, можна говорити про потенційну можливість порушення інтересів чи навіть особистих немайнових прав, зокрема права на індивідуальність. Методи виховного впливу також не повинні порушувати прав на свободу, особисту недоторканність, повагу до гідності та честі і згаданого права на індивідуальність (ст. 288, 289, 297, 300 ЦК України). Зважаючи на це, науковці в галузі цивільного права мають розробити певні критерії правомірності виховного впливу, щоб названі права чи інтереси фізичних осіб не зазнавали порушень.

Список використаних джерел

1. Сырых В. М. Предмет правового регулирования образовательного права / В. М. Сырых // Право и образование. – 2001. – № 3. – С. 43–58.

2. Шкатулла В. И. Образовательное право : учеб. для вузов / В. И. Шкатулла. – М. : Норма, 2001. – 688 с.
3. Южакова О.В. Об определении образовательной услуги / О. В. Южакова // Право и образование. – 2005. – № 5. – С. 102–108.
4. Астахов В. В. Правовое регулирование функционирования в Украине высших учебных заведений, основанных на негосударственной форме собственности : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Астахов Виктор Викторович. – Харьков, 1999. – 178 с.
5. Карчевский К. А. Платные образовательные услуги высших заведений образования МВД Украины: гражданско-правовой аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Карчевский Константин Анатольевич. – Харьков, 2001. – 193 с.
6. Загородній С. А. Договір про професійну підготовку у вищому навчальному закладі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Загородній Сергій Андрійович. – Харків, 2007. – 190 с.
7. Деревянко Б. В. Надання освітніх послуг: правовий статус суб'єктів : монографія / Б. В. Деревянко. – Донецьк : Кальміус, 2011. – 336 с.
8. Деревянко Б. В. Адміністративно-правове регулювання надання послуг у сфері освіти : монографія / Б. В. Деревянко. – Донецьк : Кальміус, 2012. – 528 с.
9. Виховання // Академічний тлумачний словник (1970–1980) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/vykhovannja>.
10. Виховання // Тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eslovnik.com/виховання>.
11. Сфера услуг: гражданско-правовое регулирование : сб. ст. / под ред. Е. А. Суханова, Л. В. Санниковой. – М. : Инфотропик Медиа, 2011. – 240 с.
12. Малеина М. Н. Договор о подготовке специалиста с высшим профессиональным образованием / М. Н. Малеина // Государство и право. – 2004. – № 8. – С. 57–66.

Надійшла до редколегії 26.10.2015

ЧАЛЫЙ Ю. И. ВОСПИТАНИЕ КАК ЭЛЕМЕНТ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ УСЛУГИ

Аргументирована возможность оценки отношений по воспитанию как предмета гражданско-правового регулирования. Оспорена господствующая в юридической науке позиция об отнесении воспитания исключительно к предмету семейного права, а также к предмету особенной комплексной отрасли права – образовательному праву. Определено соответствие воспитательных отношений признакам предмета и метода гражданского права. Наряду с обучением воспитание является элементом образовательной услуги, оказываемой в соответствующем договорном обязательстве с участием образовательных учреждений и учащихся, студентов, слушателей либо других лиц. Указано необходимость проведения дальнейших научных изысканий, связанных с потребностью выработки критериев, в соответствии с которыми содержание и методы воспитания не будут противоречить принципиальным положениям гражданского права.

Ключевые слова: образовательная услуга, отношения по воспитанию, обязательства об оказании образовательных услуг, договор об оказании образовательных услуг.

CHALIY Y. I. EDUCATION AS AN ELEMENT OF EDUCATIONAL SERVICES

The ability to assess the relationship of education as a matter of civil law regulation is argued. The ruling in legal science education position on referring education exclusively to the subject of family law as well as the subject of a special complex branch – educational law is disputed. Along with learning education is a part of the educational services provided under contractual obligation with the participation of educators and students, audience or other persons. The subject and method of legal regulation point at the civil nature of the educational relationship. As an element of educational services relationship on education is a form of property relations. Contract form of existence specifies the civil affiliation of education. The conclusion of the subordination of the relationship to methods of civil regulation follows: the parties have a legal and patrimonial autonomy and express their will freely. The position on display in the educational sphere only publicly-legal methods of regulation estimated as mistaken. One should distinguish proper educational services as a kind of civil relations, and other relations, which may be based on publicly-legal methods of regulation. A need for further scientific researches related with the need to develop criteria by which the content and methods of education will not be contrary to fundamental provisions of the civil law is indicated. Due to the presence in the sphere of education both public and private interest, the content and methods of education are assessed by the participants of such relationships in different ways, which makes it necessary to establish an appropriate balance between such interests.

Keywords: educational service, relationship on education, obligations on providing the educational services, contract on providing the educational services.